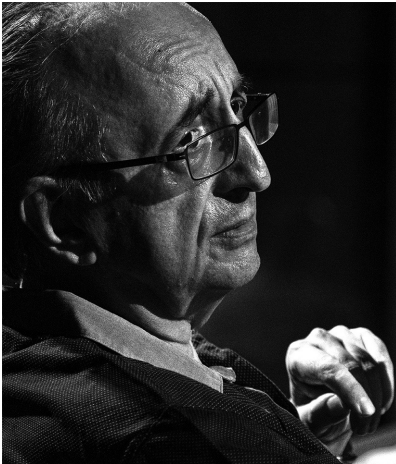

IN MEMORIAM

Vjeran Katunarić (1949. – 2023.)

DOI: <https://doi.org/10.11567/met.39.2.4>

Fotografija: Adrijana Vidić

Vijest da je 17. listopada 2023. preminuo Vjeran Katunarić ostavila u nevjerici sociološku zajednicu kojoj je on cijelim svojim bićem pripadao. Otad mi kao čudan lajtmotiv naviru stihovi davno popularne pjesme koja započinje s »Mirno teku rijeke / Mirno žita šume / Svjetlo njiše misli / Misli njišu šume« za koju znam da je povezivala Vjerana i Blanku, njegovu, kako je Vjeran znao govoriti, Beatrice ili, formalnije, njegovu životnu suputnicu (često se pritom usput šaleći u vezi izraza partnerica, govoreći da nije valjda riječ o poslovnom odnosu). Sljedeća strofa te pjesme »Ptica let šara svod

/ Pršti pjev u jasni vedri dan / Jasni dan, vedri smijeh / Vedar čovjek nikad nije sam« oslikava ono po čemu ćemo pamtit i Vjerana, čovjeka, prijatelja, kolegu, profesora, mentora... Sve je susrete započinjao vedrim osmjesima i srdačnim riječima, bez obzira na to kakvi su razgovori poslije vođeni. Vedriinom je prštao i naš posljednji susret početkom kolovoza. Razdragano smo u crkvi sv. Krševana (u čijoj je neposrednoj blizini, u zgradi »preko puta«, Vjeran proveo dio svoga djetinjstva i mladosti) odslušali čudesno opojan koncert »Rasplesana gitara« i u dobrom društvu uz piće na Forumu te, napokon, skoro svježe zadarske ljetne noći vedro se nabacivali dosjetkama i šalama pa se rastali uz dogovor da se uskoro vidimo, prije Vjeranovih zagrebačkih liječničkih pregleda, zbog kojih se jesmo brinuli, ali sad je po svemu jasno da je to bilo s neumjerenim optimizmom. Otad je bilo pokušaja, pa odgađanja, susreta do boljeg trenutka koji nikad nije stigao. Nakon Vjeranova konfuznog povratka sa zagrebačkih liječničkih konzultacija uslijedila je, Blankinim riječima, životna drama. A »onda mir, samo mir«, ali ne onakav radosni kakav nagoviješta njihova omiljena pjesma. Vjeran je ustuknuo pred silinom zdravstvenih nedaća od kojih su ga neke godinama morale.

Umro je Vjeran Katunarić, sociolog i sanjar, erudit i kritički mislilac, nezavisni intelektualac predan ideji ravnopravnosti i slobode, nerijetko provokativan teoretičar, ali i empirijski istraživač društva koje je nastojao razumjeti i tumačiti ne propuštajući pritom propitivati i moguća rješenja koja bi ga mogla učiniti pravednijim i boljim. U ostvarivanju toga cilja nikada nije štedio vrijeme i energiju, pa ni onda kad se suočavao s ozbiljnom bolešću, ni kad je otišao u mirovinu. Netom prije smrti objavljena mu je nova, 18. autorska knjiga (23. ako se uključe i one uredničke), *A Sociological Examination of the Gift Economy: Envisioning the Future*, a već je bio imao ideju za sljedeću knjigu i prijedlog projekta naše institucionalne suradnje koji bi objedinio promišljanja Europe i mira, predmete njegove trajne znanstvene preokupacije. U tom je smislu u jednom od zadnjih *mailova* napisao da mu se čini »da bi glavno značenje europske sociologije trebalo biti usredotočeno na ideju trajnog društvenog mira od Kanta i bečkog secesijskog kruga – a tu je [...] glavni sociološki autor pa i najintegrativniji polihistor kulture mira [...] Norbert Elias – pa do kakve-takve 'zelene EU'...«.

O važnom, opsežnom i tematski bogatom opusu Vjerana Katunarića nije lako sažeto pisati, pogotovo ne dvaput. Prije ove tužne prilike bila mi je pripala čast, koju sam s veseljem bila prihvatila, da kompletiram dokumentaciju i napišem objašnjenje prijedloga za dodjelu državne Nagrade za životno djelo za područje društvenih znanosti za 2017. godinu što su ga inicirali naš, tada zajednički, Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru i Hrvatsko sociološko društvo. Ta mu je nagrada uručena 2018. Prije toga, 2003. godine dodijeljena mu je državna Godišnja nagrada za znanost za područje društvenih znanosti povodom knjige *Sporna zajednica: novije teorije o naciji i nacionalizmu*, a priznanje »Rudi Supek« Hrvatskoga sociološkog društva za iznimno značajna postignuća, uspjehe i zasluge za razvoj sociologije primio je 2009. Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića za osobite zasluge za kulturu odlikovan je 1998. godine. Sva su ta priznanja bila tek naznake dugogodišnjega predanog rada koji je po završetku studija sociologije i filozofije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1973. godine započeo u Centru za istraživanje migracija Instituta za geografiju Sveučilišta u Zagrebu, odakle je 1978. prešao na Odsjek za sociologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu na kojem je kao jedan od najboljih bivših studenata postao i suradnik i prijatelj osnivača toga odsjeka, Rudija Supeka. Tamo je u zvanjima od asistenta do redovitoga profesora u trajnom zvanju radio sve do 2010. godine i odlaska na Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru na kojem je ostao do umirovljenja 2019. godine. Ponudu Odjela da ga se predloži u članstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti glatko je odbio, a stjecajem okolnosti napo-

slijetku nije pristao ni da ga se pokuša predložiti za profesora emeritusa na Sveučilištu u Zadru.

Doprinos Vjerana Katunarića na području sociologije nemjerljiv je, a obuhvaća sociološku teoriju i nekoliko posebnih sociologija. Njegov doprinos sociološkoj teoriji proizlazi iz niza radova s pomoću kojih su se oblikovale i sigurno će se nastaviti oblikovati generacije hrvatskih sociologa, a u kojima spaja temeljito poznavanje sociološke teorije, minucioznu analizu i prepoznatljivi, asocijativno bogati razigrani jezik da bi predstavio dosege socioloških škola ili konceptualizirao polazišta za analize, primjerice društvene moći, anticipirajući glavne tokove sociologije u svijetu ili sudjelujući u njima.

Doprinos koji je Vjeran Katunarić dao izgradnji i razvoju posebnih sociologija toliki je da se neka njegova djela na tim područjima smatraju klasicima. Posebnu važnost pridavao je sociologiji roda, čije bi bolje poznavanje, smatrao je, moglo pridonijeti smanjivanju konstruirane napetosti u (hrvatskome) društvu. Valja dodati da je njegovo pionirsko djelo unutar hrvatske sociologije roda i feminističke teorije *Ženski eros i civilizacija smrti* doživjelo dva izdanja. Kvantitativno najveći, a kvalitativno nezaobilazan i inventivan teorijski i na činjenicama čvrsto utemeljen empirijski doprinos dao je sociologiji etničnosti unutar koje je istraživao i analizirao društveno kontinuirano aktualne teme u hrvatskome društvu, osobito naciju i nacionalizam, nudeći pritom objašnjenja razlika između konfliktnih i nekonfliktnih multietničkih područja. U tome okviru njegova stalna preokupacija bila su multietnička društva i na tom zajedničkom području interesa okupili smo se u okviru nevladine organizacije *Interkultura* koju je vodio drugi veliki entuzijast Vinko Zidarić s kojim smo dijelili razumijevanje ideje međukulturne komunikacije. Osim u okviru *Interkulturinih* projekata surađivao je i publicirao na temu međukulturnoga dijaloga i na projektima vezanima uz Vijeće Europe i Europsku komisiju. Nadalje, njegov poseban interes pa onda i doprinos bio je vezan uz područje historijske sociologije, a njegovi su radovi na tom području važni ne samo za studij sociologije nego i povijesti te za problematizaciju razvoja društva u mnogim znanstvenim disciplinama. Vidljivo je to i u radovima kojima je pridonio na području sociologije društvenoga razvoja, a u kojima se među ostalim zalagao za redefiniranje (polu)periferije svjetskog ili kontinentalnog društva koje bi trebalo biti prvi korak k daljnjem redefiniranju modernog razvoja. Naposljetku treba spomenuti još jedno područje njegova stalnog znanstvenog interesa – migracije. Već je na početku svoje znanstvene karijere utro put sociologiji migracija u Hrvat-

skoj baveći se osjetljivim područjem položaja migranata i promjenama u migrantskim obiteljima izazvanima razdvajanjem obitelji zbog tadašnjega čestog oblika vanjskih migracija kad jedan ili oba roditelja odlaze u inozemstvo, dok djeca ostaju kod kuće (u Hrvatskoj) te upozoravajući pritom na, kako ga je nazvao, fenomen »'nepokretnih' migracija«.

Predani suradnik, zainteresirani član, inovativni znanstvenik, neprikosnoveni intelektualni autoritet Vjeran Katunarić gotovo se nikad nije poduhvaćao funkcija u institucijama u kojima je radio ili u udrugama kojih je bio član. Možda je mislio da mora raditi ono što najbolje umije, a da bi sve ostalo bilo gubljenje vremena, a moguće ponekad i neovisnosti. I na znanstvenim projektima je, znamo, Vjeran radije bio suradnik nego voditelj. Među rijetkim prilikama u kojima se poduhvatio vođenja projekata po svojim se obilježjima izdvajaju one krajem 20. i početkom 21. stoljeća kad je prihvatio vodstvo i koordinaciju dvaju projekata vezanih uz kulturnu politiku. Bila je to prilika da poveže nekoliko svojih trajnih teorijskih i empirijskih interesa sa željom i potrebom sociologa da stvori znanstveno utemeljene pretpostavke za bolje i pravednije društvo, u ovome slučaju s mogućnošću da se društvu ogrezlom u nacionalizmu, i u kojem se kultura shvaća, kako je ne bez gorčine govorio, »kao identitetski ukras, kao veteran nacionalne povijesti koji država mora održavati, iako i to dosta košta«, ponude rješenja za cjelovitu modernu kulturnu politiku. Radeći na tim projektima povezo je svoje temeljito poznavanje fluidnog područja kulturne teorije, kritičko sociološko mišljenje i suradničke vještine u radu sa stručnjacima koje je okupio. To je rezultiralo pojmovno-teorijskim modelima za analizu hrvatske kulturne politike s ciljem izrade dugoročne strategije kulturnog razvoja Hrvatske, što je pak po svojem značenju nadraslo hrvatske okvire. Zasluge su mu priznali i u Hrvatskoj, pa mu je dodijeljeno spomenuto odlikovanje, i izvan nje pa je postao konzultant i izvjestitelj Vijeća Europe za kulturnu politiku te je kao ekspert Vijeća Europe boravio u Republici Makedoniji, Albaniji i Ruskoj Federaciji. Krajnji rezultat nije neočekivan poznavateljima hrvatskoga društva – hvaljeni istraživački izvještaj uglavnom je ostao mrtvo slovo na papiru. Gorko iskustvo za utopista u sebi kojem se nije opirao i koji ga je nadahnjivao, ali sasvim očekivano za istraživača raščaranoga svijeta, za društvenoga znanstvenika, što je ponajprije bio.

Koliko su kultura i umjetnost, njezina najfinija nit, Vjeranu bile važne, poznato je svima – od studenata do kolega i prijatelja jer su njegove čuvene digresije (s kojima su se poneki studenti ponekad teže nosili) uz filozofiju i povijest najčešće bile vezane uz umjetnost, bilo da je riječ o književno-

sti, likovnoj umjetnosti, glazbi, filmu, kazalištu... O njima je znao mnogo i govorio često, nikad površno i usput. Svima je bilo jasno da nije riječ o dokoličarskoj fascinaciji umjetnošću. Jasno je to bilo i iz njegovih tekstova i predavanja, pa i iz ćakula uz kavu, ali vjerojatno najrječitije o tome svjedoči jedna od posljednjih knjiga *The Whispers of the Muses: Artworks as Time Travelers*, koju je napisao, kako smo uglas konstatirali, »za dušu«. U zahvalama se zapitao je li se umjesno za vremenske petlje, što je središnji koncept knjige, zahvaljivati mrtvima, Georgu Simmelu i Walteru Benjaminu, »kao da su još živi i na neki način surađivali u radu« na knjizi, i zaključio da jest, tim prije što je knjigom želio »pokazati da je besmrtnost umjetničko djelo, istinski vremenski putnik, sposoban ponovo stvarati život koji inače nestaje u perspektivi linearnog vremena«. Ako si budu i postavili slično pitanje vezano uz Vjerana oni koji istražuju na područjima kojima se on bavio, osobito istraživači u hrvatskoj i široj sociološkoj zajednici, odgovor će se nametnuti sam od sebe. Autor, profesor, mentor, prijatelj i dobar čovjek Vjeran Katunarić sve nas je višestruko zadužio i na svemu tome mu zahvaljujemo.

Na kraju valja dometnuti, nešto kao *post scriptum*, da je Matica Zadranu Vjeranu Katunariću posthumno dodijelila Priznanje za životno djelo za »osobit doprinos studiju sociologije te znanstvenom i obrazovnom razvoju Sveučilišta u Zadru«. Život se, zamišljam da bi rekao Vjeran, diskretno nastavlja.

Jadranka Čačić-Kumpes